

Constantin Morariu. Memorie și istorie

Luminița IPATE (CĂȘUNEANU)

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

luminita_casuneanu@yahoo.com

Abstract: Widely regarded as an emblematic figure of Bukovina's memoir genre, Constantin Morariu distinguished himself through his attempt, in a little-known literary space, to recover the specificity and values of Bukovina's culture during a period marked by profound historical torments. An important representative of Orthodoxy, understood as a fundamental determinant of psychology and spirituality, he has permanently been concerned with and fought for the safeguarding of the pure Romanian language, engaging himself in the cultural-political movement for the emancipation of the Bukovinian Romanians through the societies that he founded and developed, as well as through his publications. His testimonials recorded precious information concerning the fundamental problems encountered by the Bukovinian people while defending the national identity and the survival of the Romanian spirit.

Keywords: *memoir, history, identity, language, cultural wealth.*

Figură emblematică a memorialisticii bucovinene, Constantin Morariu s-a remarcat prin încercarea, într-un spațiu literar puțin cunoscut, a recuperării specificului și valorilor culturii din Bucovina, într-o perioadă de frământări istorice accentuate.

Studiul prezent constituie un fragment dintr-o cercetare mai amplă, care se bazează pe analiza unor lucrări cu caracter memorialistic și care au ilustrat în cel mai fidel chip destinul Bucovinei, prin mărturiile consemnate, nu doar prin păstrarea nealterată a limbii materne ca matrice a ființei și înțelegere a sinelui, ci și pentru întreaga istorie.

Încă de la început, consider că e necesară identificarea lui Constantin Morariu cu acea fire aristocratică a bucovineanului autentic, reprezentant de seamă al ortodoxiei, determinantă fundamentală a psihologiei și spiritualității proprii, luptător neobosit pentru păstrarea ființei sale etnice, a limbii materne, viețuind în spațiul culturii sale spre o desăvârșită întâlnire cu ceilalți, cu alteritatea, spre a se fixa în matca spațiului care îl definește.

Pentru a lămuri misterele supraviețuirii culturii românești în împrejurări atât de nefaste, părintele Constantin Morariu explică fenomenul de rezistență națională într-un spațiu închis, izolat de procesele literare și tradițiile culturale din țară, ilustrând faptul că primul și poate cel mai important factor a fost acel instinct național și conservatorismul țaranului bucovinean care a păstrat și a dezvoltat formele culturale proprii.

În acest context, se cuvine să amintim faptul că unul dintre factorii care condiționează o comunitate, fie că vorbim de latura umană sau de cea socială, este comunitatea memoriei, în centrul acesteia aflându-se patrimoniul nostru moral și cultural. Un fericit prilej de a releva cu și prin ea însăși realizările incontestabile, preocupările

deosebite ale intelectualului Constantin Morariu, cel care a fost încrezător în virtuțile, destinul și viitorul națiunii române. Mărturiile sale oferă prețioase informații despre problemele fundamentale cu care s-au confruntat bucovinenii în apărarea identității naționale și în supraviețuirea ființei românești.

I. Istorie și memorie în Bucovina. Constantin Morariu

Într-o provincie cu o istorie dramatică și cu un spațiu literar puțin cunoscut, în care destinul generației de români, de cele mai multe ori rupte de tradițiile culturale din țară, este unul zbuciumat, Constantin Morariu, prin preocupările sale intelectuale, întărește convingerea că „O literatură a Bucovinei a existat”, așa cum nota Constantin Loghin în studiile sale. „Chiar dacă literatura românească ce s-a făcut în Bucovina nu e rezultatul unei tradiții românești de aici, chiar dacă ea nu poartă un timbru special bucovinean, numai faptul că a fost scrisă de scriitori bucovineni și este ecoul durerilor și năzuințelor noastre [...], că a fost singurul far luminos, către care căuta scăpare corabia rătăcitoare a românismului din Bucovina, chiar numai acest fapt ne dă dreptul să numim literatura bucovineană tot ce s-a scris în această țară de la anexare (1775) până la unirea cu patria mamă (1918).” [Loghin, 1924: 7]

Despre zbuciumul și frământările românilor din Bucovina, a acelor ființe private de libertatea de a-și cultiva limba și tradițiile strămoșești, de a avea grijă de cultura națională, singura în măsură să confere trăinicie unui neam vorbește și George Tofan, reprezentant de seamă al școlii românești din Bucovina, într-un articol publicat în „Junimea Literară” din 1911: „Noi sântem românii bucovineni, puțini la număr și săraci, amenințați în existența noastră națională de valurile apelor turburi ce se rostogolesc dinspre nord, amenințați în cultura noastră națională de o cultură superioară cu care venim zilnic în contact în școală, la toate autoritățile, în toată viața publică și privată [...]” [Tofan, 1911: 167] Au existat personalități care, prin scrierile lor, au anihilat o serie de publicații despre Bucovina, deseori eronate sau tendențioase, și au dus în permanență o muncă „de trezire și întărire a conștiinței naționale, de refacere sufletească, de respect pentru trecut, de înțelegere pentru prezent și de încredere pentru viitor.” [Tofan, 1911:167]

De altfel, istoria complexă a Bucovinei a fost reconstituită printr-o asiduă muncă de cercetare în arhivele românești și străine, în perioada celor trei etape distincte ale stăpânirii habsburgice: în timpul administrației militare (1774-1786), în perioada încadrării Bucovinei ca cerc administrativ al provinciei imperiale Galiția (1786-1849) și în ultima etapă, aceea a existenței ca ducat cu statut de autonomie națională (1861-1918). În acest sens, două sunt elementele fundamentale, aflate în antiteză și care au ilustrat parcursul istoric al provinciei: pe de o parte, politica cercurilor habsburgice în scopul reprimirii oricăror forme de manifestare a identității naționale, iar pe de altă parte, încercarea de a-și conserva limba, tradițiile, cultura în sprijinul realizării idealurilor de dreptate și libertate.

Tenacitatea în muncă, spiritul ordonat și analitic, pasiunea pentru adevărul istoric sunt elemente care au susținut idealul lui Constantin Morariu de a-și servi neamul, reconstituind faptele trecutului unui popor atât de încercat de vicisitudinile vieții în apărarea drepturilor legitime ale bucovinenilor.

II. Scriitor. Gazetar. Traducător

Activitatea părintelui Constantin Morariu se circumscrie numeroaselor inițiative pe care bucovinenii cu suflet le-au întreprins în beneficiul poporului de la sate. Așa cum spunea și profesorul Constantin Loghin: „poporul de la sate ajunsese un oarecare grad de cultură;

școala îl învățase a scrie și a citi. S-au coborât oameni luminați în mijlocul lui [...]. I-au scris și gazete în graiul lor curat, dându-i sfaturi bune și îndemnuri folositoare.” [Loghin, 1996: 185]

Întreaga sa activitate desfășurată pe multiple planuri a avut ca scop salvarea ființei neamului românesc, investind timp și suflet pentru luminarea poporului și pregătirea acestuia pentru marea luptă întru păstrarea limbii, a tradițiilor și a valorilor culturale românești. O sinteză a sufletului său și un rezumat al vieții sale îl face Constantin Morariu în memoriile acestuia, adunate în volumul *Cursul vieții mele*, unde simte acut durerea înstrăinării și risipirea lucrurilor scumpe sufletului său.

Tot ceea ce a scris autorul, fie că au fost rânduri pentru cei apropiați și dragi lui, cum ar fi cele care compun biografia unchiului său, mitropolitul Silvestru, sau cele referitoare la prietenul său, compozitorul Ciprian Porumbescu, fie că a fost vorba despre ilustra monografie a satului păstorit de acesta, toate cele amintite au existat „în spiritul, în limba și în folosul poporului”, în viziunea exegetului Loghin [Loghin, 1996: 187]. Mai presus de orice eveniment istoric, îndemn, faptă personală sau învățătură, toate acele scrieri n-au luat ființă doar de „dragul științei, pe care o respecta, ci de dragul poporului, pe care-l iubea.” [Loghin, 1996: 187]

Cartea *Părți din istoria românilor bucovineni*, apărută într-un moment de răscruce al mișcării cultural-politice românești din Bucovina este o valoroasă sursă de informare, prin care autorul și-a propus să întreprindă o documentare vie și o cunoaștere profundă a sufletului românesc, privind trecutul zbuciumat al eroicului neam bucovinean prin ferestrele viitorului și ilustrând, printr-o comuniune cu prezentul, cum ar putea deveni oamenii dacă ar lucra în slujba cauzei românești și a intereselor acestui neam. Într-o Bucovină aflată sub ocupație străină, dacă se întâmpla ca tânărul român de acasă „să intre în viața politică românească, atunci din stejar neclintit trebuie să devie elastică trestie de baltă”, amintește istoricul literar [Loghin, 1924: 13].

Așa cum nota Nicolae Iorga, a cărui activitate remarcabilă are ecouri prelungi și influență imensă și asupra elitelor provinciei cu destin dramatic: „Atâta timp cât limba românească se va vorbi, va trăi și neamul; odată cu pieirea limbii, nația însăși va pieri.” [Iorga, 1938: 86-87] De numele lui Nicolae Iorga, patriot cu aplecare și implicare în problemele neamului românesc se leagă și excursia la Iași a membrilor Societății Academice Studențești „Dacia”, în frunte cu George Tofan, la invitația și cu sprijinul generos al acestuia, unde au fost întâmpinați de oficialitățile ieșene cu multă căldură și entuziasm. Însuși părintele Constantin Morariu, în fața ospitalității remarcabile a gazdelor, declara cu emfază: „Venim la Dumneavoastră, domnilor și fraților, cu sufletul însetat de luminile culturii; venim să vedem moaștele din trecut, ce se adăpostesc în acest oraș istoric, și să ne inspirăm din graiul lor, pentru ca mai apoi, reîntorși la vetrele noastre, să putem munci cu tot dinadinsul la răspândirea razelor culturii și în masele poporului nostru”, informație pe care o regăsim în *Scrisori din Bucovina*, aparținând profesorului Mihai Iacobescu [Iacobescu, 2017: 385].

Pentru a desluși cum a putut supraviețui cultura românească în împrejurări atât de dramatice, istoricii explică fenomenul acesta de rezistență națională într-un spațiu închis, izolat de procesele literare și de tradițiile culturale care erau în țară, arătând faptul că cel mai important factor a fost instinctul național, conservatorismul țăranului bucovinean care a păstrat și a dezvoltat forme culturale proprii. În acest sens, Nicolae Iorga făcea trimitere la „acel viteaz și credincios apărător, care ar putea fi țăranul” [Iorga, 1938: 116], convins fiind că românismul mai putea fi salvat doar de acesta.

Chiar dacă literatura nu a purtat „un timbru special bucovinean” [Loghin, 1924: 7], în opinia lui Constantin Loghin, ea a fost „singurul far luminos către care căuta scăpare corabia rătăcitoare a românismului” [Loghin, 1924: 7]. Prin lucrările fundamentale înscrise

în arhivele timpului, cu o valoroasă informație documentară și o interpretare temeinică, Constantin Morariu pune în lumina adevărului istoric însemnătatea conștiinței naționale în viața unui popor și a mișcării de emancipare în vederea libertății naționale și a dreptății sociale. Între operele sale importante, menționăm: *Biografia lui Constantin Morariu-Andrievici* (1889), *Istoricul Școlii reale greco-orientale din Cernăuți* (1889), *Ciprian Porumbescu după 25 de ani de la moartea lui* (1908), *Arbierul Gurie Botoșăneanul* (1919).

Formarea și afirmarea lui Constantin Morariu ca istoric, preot, poet, traducător, ziarist, activist devotat al mișcării cultural-naționale și politice pentru emanciparea românilor bucovineni a coincis cu cea de-a treia etapă a evoluției juridico-administrative a Bucovinei, care urma unor secvențe de timp istoric, când provincia a fost alipită Galiției, perioadă caracterizată de cărturarul însuși ca fiind „cea mai nefericită pentru noi români”, deoarece „stăpânirea galițiană a lucrat astfel încât în decurs de 64 de ani a înființat numai 18 școli noi, cele mai multe prin sate de coloniști, și în școlile noastre au introdus străinismul în toată puterea cuvântului.” [Morariu, 1889: 14]

Luptător neobosit al păstrării nealterate a limbii românești, istoricul a apărut memoria, identitatea națională, identitatea lingvistică și cultura națională, convins fiind că „de la cultura unei națiuni atârna toată fericirea, tot viitorul, toată existența ei” [Morariu, 1889: 14].

Orice cultură a unei națiuni este determinată de factorii socio-istorici ai spațiului geografic în care viețuiește, de istoria comună trăită de-a lungul mai multor generații, de limba vorbită, dar și de concepțiile despre lume și despre ființa umană. Așadar: „Cultura însă presupune școale și instituțiuni, în care se poate dobândi și care sunt unicele mijloace pentru răspândirea ei.” [Morariu, 1889: 14]

În acele circumstanțe istorice și tragice ale bucovinenilor amenințați de inevitabilul proces de pulverizare a propriei identități, spațiul lingvistic - școala rămâne singura salvare și un refugiu sigur în identificarea propriei identități. În stil retoric, Constantin Morariu se întreabă: „Cum poate fi și se numi o școală, cum poate să se bucure și să se mândrească națiunea cu dânsa, când limba sa e izgonită din ea sau cel mult tolerată [...]?” [Morariu, 1889: 20] În vreme ce mozaicul etnolingvistic din Bucovina își permitea publicații proprii, în care aveau șansa să-și cultive limba maternă, românii aveau, pe la 1886, doar un *Calendariu* ca spațiu al exersării actului de cultură.

Apostol al unirii neamului și cunoscător desăvârșit al realităților și dificultăților cu care se confruntă țaranul român și din dorința de a prezenta aspecte esențiale ce vizau limba, credința, viața morală și adevăratele valori creștine, instituțiile existente sau cele care se cereau înființate pentru „binele obștesc”, părintele Morariu s-a implicat activ în editarea și coordonarea celei dintâi gazete pentru popor, numită „Deșteptarea” (1893-1894 și 1907-1909). Însuși rostul acestei gazete și motivul pentru care a luat ființă îl găsim în îndemnul din prefața *Un cuvânt către cititor:* „Iată, noi, o mână de tineri din societatea Junimea ne-am hotărât să scoatem o gazetă scrisă pe-nțelesul țăranilor și să aducem lumină celor din întunericul de la sate.” [Deșteptarea, 1907: 2]

Comitetul de redacție al foii populare „Deșteptarea” era alcătuit din președintele Artemie Berariu, parohul din Ceahor, și cei cinci membri activi și plini de entuziasm, respectiv doi Morăreni, Vasile și Constantin Morariu, profesorul Grigorie Halip, spiritualul seminarial Calancea, prefectul seminarial Teleaga, predicatorul bisericii catedrale, Dr. Ștefan Saghin și directorul tipografiei arhiepiscopoești, Dimitrie Bucevschi. Faptul că această echipă s-a constituit într-o adevărată armată de luptători pentru binele și luminarea poporului, fiind aproape de sufletul acestuia în zbaterea sa neconținută este relevantă în cel mai fidel chip și în memoriile acestuia, adevărate mărturii peste veac: „Nimic în viață n-am făcut cu

așa sete și dor fierbinte ca la „Deșteptarea” și entuziasmul – deliciul din timpul acela îmi va rămâne pururi neuitat”, se confesează memorialistul [Morariu, 1998: 78].

Grija cea mai mare a fondatorului gazetei era ca fiecare cuvânt să fie scris „în limba cea mai ușoară țărănească” [Morariu, 1932: 237], astfel că probleme precum cele legate de „lumină, pâine, apă sau de la limbă, istoria trecutului, școală, pământ, lege” [Morariu, 1998: 78] – adică acele elemente esențiale ce garantează existența oamenilor simpli din popor să fie analizate în profunzime, pentru binele obștesc, asigurând trezirea conștiinței poporului întru apărarea dreptului și numelui de român.

Contribuția ziaristului la realizarea acestei publicații a fost una decisivă, având în vedere implicarea acestuia în corectura și tipărirea revistei în care aproape o treime din conținut aparținea autorului: „inclusiv 9 primarticole din 1893, toate primarticolele din 1894, din 1895 și din prima jumătate a anului 1896, afară de cel din nr. 2, apoi Regulamentul de alegere comunală, [...] Istoria românilor bucovineni, Constituția împărăției Austriei, Pământul nostru, Să ne strângem puterile la un loc.” [Morariu, 1998: 78]

Interesul pentru existența acestei gazete era „ca să arate din fiecare sat atât lucrurile cele bune, care sporeau binele obștei, cât și nevoile [...]” [Morariu, 1907: 2] Nu de puține ori, „lipsa de cunoștințe a legilor împărătești” [Morariu, 1907: 219] a generat diverse pagube în planul vieții sociale a țaranului român, motiv pentru care scriitorul Constantin Morariu s-a preocupat de prezentarea, în cuvinte simple, a unor principii și norme legale, care consfințesc o anumită conduită morală, în articolul intitulat *Cunoștința legilor împărătești*, sporind astfel influența în rândul locuitorilor de la sate și antrenându-i în ampla mișcare de emancipare pentru „binele nostru obștesc” [Morariu, 1907: 2].

O altă problemă care ni se revelează în paginile acestei reviste populare o reprezintă realitatea dificultăților din lumea rurală, ilustrând faptul că țaranul „sărăcește an de an de atâta amar de dat și iar de dat.” [Morariu, 1893: 6] Fenomenul slavizării, consecințele colonizărilor în planul vieții culturale, precum și influența factorului alogen sunt teme care stârnesc interesul cititorilor gazetei. Titlul gazetei își are sorginea în imnul revoluționarilor de la 1848, apariția ei fiind generată și de contextul politic de la acea vreme, scrisoarea lui Alecu Hurmuzachi și articolul semnat de Tache Ionescu.

Dintr-o altă perspectivă, apariția gazetei era argumentată și de numărul impresionant de locuitori români de la acea dată (208.101), care se bucurau de o singură publicație, „Gazeta Bucovinei”, în vreme ce coloniștii germani, care erau de 20 de ori mai puțini, aveau patru publicații.

„Deșteptarea” luptă pentru păstrarea și afirmarea limbii românești în Bucovina, pentru libertate și unire și împotriva „pierderii naționalității românești” [Morariu, 1896: 123], oferind în același timp cititorilor din provincie valoroase informații despre situația românilor din Basarabia sau a celor din sudul Dunării ori din alte regiuni. Cu toate că existau și alte publicații destinate lumii rurale, cum ar fi „Gazeta săteanului” și „Gazeta țaranilor”, în România, sau „Foaia poporului”, la Sibiu, „Deșteptarea” era singura revistă populară care reușea să-i unească-n spirit pe toți românii de pretutindeni, fiind cea mai reușită publicație pentru „trebuințele masei poporului” [Morariu, 1896: 123].

Se remarcă numele predestinat al gazetei, cu semnificații profunde în plan psihologic și social, un adevărat imn patriotic, semnal și simbol de luptă care a revoluționat întreaga suflare românească a acelor vremuri. Paginile sale încărcate de un vibrant mesaj patriotic erau în folosul și pentru învățătura lumii de la sate, iar din banii adunați în urma distribuirii și vânzării acesteia erau sprijinite instituțiile de cultură aflate în impas. Deosebit este faptul că „Deșteptarea” a promovat în edițiile sale și pagini de colecție din literatura populară, inspirându-se astfel din inițiativa gazetei „Bucovina”, de la 1848, care a publicat

în cuprinsul său, pentru prima dată, balada *Miorița*, rezonând cu una dintre cele mai valoroase reviste bucovinene de până la 1918, „Junimea Literară”.

Bucuria acestor scrieri cu ecouri prelungi în lumea poporală a fost umbrită de consecințele tragicului eveniment al încetării din viață a mitropolitului Silvestru, în 1895, când „Tipografia arhiepiscopală fu în curând închisă și „Gazeta Bucovinei” și „Deșteptarea” se tipăreau în tipografiile străine.” [Morariu, 1998: 8] În aceste circumstanțe, ctitorul gazetei, părintele Constantin Morariu, a fost nevoit să plece din Cernăuți și din parohia Sf. Paraschiva, după încercări eșuate de a ocupa definitiv postul publicat spre a fi ocupat prin concurs încă din 23 martie 1892. Așa cum anunța „Junimea Literară”: „Ctitorul ei trebuia oricum „detrunchiat” ..., exilat din Cernăuți și trimis unde va da Dumnezeu.” [Loichița, 1927: 67] În acest fel gândeau membrii Consistoriului și stăpânirea de atunci. Încercarea de a salva gazeta apare transpusă scriptic prin apelul obsesiv la creativitate și prin mecanisme afectiv-confesive în paginile memoriilor sale: „Am zis: Dumnezeule, ajută-mi! Rău e de mine, dar de „Deșteptarea” nu mă las, că din cât e de rău, mai rău nu poate fi!” [Morariu, 1998: 83]

Activitatea de gazetar și memorialist se împletește în cea mai rafinată formulă artistică cu cea de traducător, istoriograf și poet. Astfel, în calitate de traducător, se face remarcat prin traducerea din germană a lucrării *Istoria lumii*, scrisă de doctorul Th. B. Wetter, publicată și în gazeta „Deșteptarea” și care prezintă în cuprinsul său atât cunoștințe științifice despre evoluția unor popoare (egipteni, babilonieni, fenicieni, greci, romani), dar și tradiții mitologice legate de apariția oamenilor pe pământ. Urmează apoi inedita traducere a operei *Herman și Dorothea*, de J. W. Goethe, în două ediții, în 1884 la Gherla și 1924 la Cernăuți, criticată cu vehemență de către George Bogdan Duică în „Tribuna” de Sibiu. În replică, autorul își apăra cauza filantropică, răspunzându-i pe un ton răspicat: „ai lovit în ființa-i proprie idealul omenesc, caracterul moral, în special atributele acesteia: adevărul, dreptatea, onestitatea [...]”. [Morariu, 1998: 100] Pe lângă acestea, a mai tradus din creațiile lui Schiller, Goethe, Heinrich Heine, Carmen Sylva, veniturile realizate din aceste tipărituri fiind utilizate pentru susținerea și crearea unor instituții culturale, una dintre acestea fiind „o școală românească de copile din Bucovina” [Morariu, 1998:89], după cum precizează în memoriile sale.

III. Poet al sufletului românesc

Dezvăluind o față a sensibilității românești neașteptate, pe deplin îndreptățite să intre în dialog cu lirica poezilor din afara provinciei, Constantin Morariu și-a transpus într-o manieră admirabilă starea de spirit în versuri, generând acea realitate artistică, o alternativă construită prin jocul ficțiunii care va recrea realul. Spațiul poetic devine el însuși mesaj, loc de de „pătrundere a vieții omului [...] Și-o proslăvire a lui Dumnezeu, a iubirii și a virtuții care-l înalță pe om și revelează absolutul.” [Iroaie, 1937: 137]

Expresie a trăirii întru virtute creștină, dragoste de limbă, sete de dreptate și libertate, versurile scrise de autor alcătuiesc „o poezie religioasă cu accente biblice, arhaice și populare”, urmând „linia începută de bătrânii noștri scriitori bisericești și cronicari” [Iroaie, 1937: 137]. Prin urmare, aprecierea lui Petru Iroaie ne poate inspira în conturarea unei viziuni asupra creației lirice a autorului, intuind-o ca pe o cale spre revelație și ca pe o modalitate de integrare în armonia universală.

Suflet sensibil și vibrant la vicisitudinile vieții, autorul a pus condeii în slujba tumultuoasei lumi interioare, a arderilor ființei sale, publicând primele sale versuri în „Revista Familia”, încă din adolescență, începând cu anul 1876. Urmează, pe rând, apariții în publicații prestigioase ale vremii, precum „Amicul familiei” (Gherla), „Candela” (Cernăuți), „Viața

românească” (Iași), „Neamul românesc” (București) și multe altele, reușind să adune toate aceste creații în volumul intitulat „Versuri originale și traduse”, publicat în 1924 și dedicat istoricului Ion I. Nistor. Cu o tematică variată și un mesaj patriotic și mobilizator, versurile reprezintă „poezie și religie, politică și morală, sentiment și judecată, inspirație și cercetare” [Iroaie, 1928: 139], toate acestea, considerăm noi, permanentizând continuitatea și înălțarea sufletească ce-l proiectează pe creator în eternitate.

Autorul încearcă să prindă în țesătura simplă a textului poetic sentimente, idealuri, experiențe de viață și de gândire, ilustrând frământările omenești și rostul acestora în lume. E o transcendere într-o altă dimensiune, în care tot acest zbulc și război al sufletului pentru cucerirea fericirii nu-și poate afla izbânda decât prin credința în forța divină, în „desăvârșirea pe care- o relevă Evanghelia lui Hristos”, așa cum o ilustrează versurile: „Nu cerca deci, Măi Române, să-ți așterni cu flori culcușul [...] / Ci muncește / Și iubește / Tot ce-nalță sufletește / Rabdă greul și amarul care îl ai de purtat, / Căci aceasta-i moștenirea ce strămoșii ți-au lăsat!” [Iroaie, 1928: 139]

Stări de spirit, trăiri intense, fără definitivă resemnare, în numele libertății și al dreptății, sunt tot atâtea ipostaze eroice ale neamului bucovinean în confruntarea sa cu destinul, convins pe deplin că munca și iubirea reprezintă fundamentul unei fericiri adevărate, așa cum o oglindesc versurile: „Nu-i nici un odor mai mare / Decât munca și iubirea; / Cine-acest odor nu-l are, / Nu-și mai cate fericirea!” [Iroaie, 1937: 136]

Pe de altă parte, am descoperit cum în această tristă vatră a sufletului strămoșesc, Bucovina, patriotismul are și el o anumită esență divină, așa cum o nuanțează ființa poetică: „Căci divin e să iubești / Grai, cânt, datini pământești.” [Morariu, 1924b: 15] Printr-o sublimă valorificare a virtuților creștine, prin apelul constant la trezirea conștiinței naționale, în spiritul idealului de dreptate și libertate, poezia lui Constantin Morariu este o adevărată „cântare a pătimirii bucovinene” [Iroaie, 1937: 146]. Revelatoare pentru spiritul patriotic al apostolului neamului sunt versurile poeziei *N-am șovăit*: „N-am șovăit, ci totdeauna / Am stat ca stânca-n fața sorții / Și-am înfruntat mereu minciuna / În schimb cunosc fiorii morții.” [Morariu, 1924b: 80], expresie fidelă a traseului existențial de aleasă frumusețe morală și de putere neînfrântă.

IV. Emancipare națională, culturală și politică

IV.1. Societatea Academică „Arboroasa”

Parcursul gimnazial și liceal al lui Constantin Morariu a fost încununat cu o formare intelectuală temeinică, în acord cu îndemnul pe care îl primise odinioară, în anii de trudă și istovire ai copilăriei, chiar de la părinții săi: „Vezi, măi, cât e de grea munca țăranului; caută de învață bine la școală, ca să scapi la o pâine mai ușoară!” [Morariu, 1998: 10]

Apăsate de greutatea vieții, pe care le-a traversat de la o vârstă fragedă, proaspătul absolvent pleacă la Cernăuți, înscriindu-se la Institutul teologic, în 1874, stăpânit de gândul la „starea mizeră a neamului nostru” [Morariu, 1998: 17], văzută prin ochii tânărului stăpânit de idealuri înalte. În 1875 se înființează Universitatea din Cernăuți, Institutul teologic devenind parte integrantă a acesteia. Inspirați de modelul centrelor austriece și germane, un grup de studenți români au înființat Societatea Academică „Arboroasa”, după modelul Societății vieneze „România Jună” a lui Th. Stefanelli, al cărei scop principal consta în „perfecționarea reciprocă a membrilor pe terenul național, literar și cultural” [Nistor, 1991: 229], apreciere întâlnită în cercetările istoricului Ion Nistor și confirmată de palmaresul impresionat al activității acestora.

Cu Societatea Academică „Arboroasa” se încearcă o reconstituire a mișcării naționaliste pentru salvarea românismului într-o provincie pe care metamorfozele

provocate de stăpânirea austriacă o trimit în trecut, aproape de legendă. Astfel, conștiința artistică a tuturor celor care, într-un fel sau altul, și-au legat destinele de „Arboroasa” a căpătat dimensiunile unui flux afectiv și spiritual, „sufletul ședințelor sociale” [Morariu, 1998: 24] ale acesteia fiind Ciprian Porumbescu, în calitate de președinte. Din comitetul societății mai făceau parte Zaharia Voronca, în calitate de vicepreședinte, secretarul Constantin Morariu și alți doi membri, Orest Popescu și Eugen Siretean. Se cuvine să facem cunoscut faptul că în elaborarea programului cultural-politic al acestei societăți, studentul teolog Constantin Morariu a ținut cont de două aspecte esențiale sub zodia cărora a activat toată viața: promovarea culturii naționale și păstrarea nealterată a limbii și a obiceiurilor străbune. Căci „prin limbă se deosebesc neamurile deosebite”, spunea autorul, „prin limbă susținem și obiceiul deosebit al poporului; în ea aflăm sufletul poporului” [Morariu, 1896:78]. Un motiv pentru care „publicul cel mai distins” [Morariu, 1998: 78] căuta mereu acest spațiu cultural pentru a-și descoperi propria substanță.

La un an de la înființarea acestui grup academic, apar o serie de tulburări, frământări și neliniști, fapt care a generat valul schimbării. Și cum societatea funcționa cu un comitet format doar din studenți teologi, în urma unei presiuni venite din partea Consistoriului, s-a convenit „să se aleagă alt comitet, cu un președinte civilist în frunte” [Morariu, 1998: 25]. Alegerea noii conduceri îi includea și pe cei doi foști membri, respectiv Ciprian Porumbescu, în calitate de vicepreședinte, și Constantin Morariu, secretar, primul dintre aceștia retrăgându-se prin demisie și creând un adevărat vid cultural. Rămas singur, secretarul societății, care și-a sacrificat existența „în interesul unirii noastre și al binelui nostru obștesc” [Morariu, 1998: 25], așa cum am găsit consemnat în memoriile sale, a întreprins o serie de demersuri în urma cărora a fost reales Ciprian Porumbescu, lucru care a săvârșit „minuni în direcția înaintării societății” [Morariu, 1998: 25]. Cum am spune, labirintul schimbării exista la acel moment.

Prin manifestările culturale care adunau „publicul cel mai distins [Morariu, 1998:78], *Arboroasa* reunește un număr impresionant de membri, peste 60, într-un timp scurt, aparținând unor domenii diferite de studiu: teologie, filozofie și juridice, membri activi ai inițiativelor cultural-naționale, organizate sub deviza „unire-n cuget și-n simțire” și la care „lua parte toată societatea românească din Cernăuți” [Nistor, 1991: 230]. Un fenomen cultural de anvergură, s-ar putea zice.

În sprijinul intereselor naționale, această grupare intelectuală elitistă a încercat o rețea de colaborare cu alte societăți literare: *Alexei Șincai* din Gherla, *Inocențiu Clain* din Blaj, *România Jună* din Viena, *Petru Maior* din Pesta și multe alte astfel de instituții constituite într-o rețea labirintică de cultură, ecoul activităților ajungând și în presa acelei vremi. Astfel, ziarul *Albina* din Pesta consemna faptul că „Societatea *Arboroasa* va fi o școală bună și roditoare pentru interesele noastre naționale” [Nistor, 1991: 230]. Urma să apară și un Almanah literar al „Arboroasei”, intenție nefinalizată din cauza procesului de înaltă trădare pe care organul de cercetare penală de la acea vreme, respectiv Parchetul din Cernăuți, l-a intentat societății, în urma unui control la sediul acesteia, care a avut drept consecință confiscarea arhivei, dizolvarea „Arboroasei” și arestarea membrilor săi.

Factorul declanșator al dizolvării societății a fost intervenția deputatului Petre Grădișteanu în plenul ședinței Camerei deputaților din București, în ianuarie 1877, și propunerea de alocare a unei subvenții de 1000 de lei pentru funcționarea „altor societăți culturale românești din țările surori de sub stăpânirea străină” [Nistor, 1991: 230]. Propunerea conferă „Arboroasei” statut de societate privilegiată în acest sens, fapt care îi aduce un ajutor de 250 de lei, însă și nefericitul demers al siguranței de stat austriece de a

analiza activitatea societății „bănuită de acțiuni subversive contra siguranței statului austriac” [Nistor, 1991: 231].

Telegrama care avea să aducă un deznodământ nefericit membrilor societății a fost una adresată primarului Iașului, Nicu Gane, la 12 octombrie 1877, în semn de adeziune la dezvelirea bustului domnitorului Grigore Ghica. Conținutul acesteia era următorul: „Primăriei Iași, Arboroasa, societatea Junimei române din partea detrunchiată a vechii Moldove trimite condoleanțe membrilor ei pentru apărătorul decapitat” [Morariu, 1998:28,29]. Nefericitele coincidențe ale trimeterii aceluși document oficial cu alte evenimente din țară ale societăților cu care „Arboroasa” păstra o legătură indestructibilă au generat tragicul deznodământ. Astfel, Societatea „Alexi Șincaiana” din Gherla trimite o scrisoare în care își manifestă oprobiul față de „pangermanismul negru, care propagă întunericul spiritual în această țară nenorocită, Bucovina” [Nistor, 1991: 232], pe când societatea „Inocențiu Clainiana” din Blaj își exprimă regretul față de separarea Bucovinei de „țara voievodului Ștefan cel Mare”.

Prin urmare, Parchetul din Cernăuți avea suficiente „probe” pe baza cărora să comunice Decretul de dizolvare a societății, la data de 15 noiembrie 1877, arestarea celor cinci membri ai colegiului de conducere, respectiv Ciprian Porumbescu, Constantin Morariu, Zaharia Voronca, Orest Popescu, Eugen Siretean și trimiterea acestora în fața instanței.

Lucru de necrezut, în acele vremuri, cum o telegramă de condoleanțe în memoria unui domnitor român și o adresă de mulțumire pentru ajutorul de 250 de lei primit au constituit pretextul pentru desființarea unei societăți care urmărea păstrarea naționalității, a limbii, a tradițiilor neamului românesc și confiscarea fondurilor bănești în valoare de 4000 de lei, precum și arestarea a „cinci dintre cei mai de frunte studenți români, sub acușările absurde de înaltă trădare și de tulburări ale ordinii publice” [Nistor, 1991: 242], ținându-i până la judecată în „cel mai neomenesc regim preventiv” [Nistor, 1991: 243].

Dizolvarea societății și arestarea membrilor săi marcanți a avut ecou în toată presa românească de pretutindeni, solidarizându-se cu această cauză prin proteste ample apărute în „Românul” din București, „Familia” din Oradea, „Curierul” de la Iași, ilustrându-se motivele reale care au generat nefericita situație: cultivarea limbii române și promovarea spiritului național în cercul societății. Au urmat unsprezece săptămâni de „temniță preventivă” [Morariu, 1927: 70], în condiții dintre cele mai aspre, zile amare, în care apostolul neamului, Constantin Morariu, încerca să-și cânte *Cântecul Nedetrunchiaților*: „Căci divin e să iubești,/ Graiul, cânt, datini pământesti,/ Și-ale noastre cât iubim,/ Detrunchiați nu ne numim” [Morariu, 1927: 69], în semn de revoltă pentru cele petrecute.

IV.2. Cazul „Arboroasa”, un proces de răsunet în istoria Bucovinei

Cu mare interes a fost așteptat procesul de judecare a celor cinci studenți inculpați, în fața Curții cu jurați din Cernăuți, la 1 februarie 1876, pe parcursul a trei zile. Era cel mai critic moment din trecutul de suferință a Bucovinei. Instanța era reprezentată de judecătoarea Demetrie Bendella, în calitate de președinte, apărarea era susținută de avocații Iosif Rott, Iacob Atlas și Alexandru Tabora, banca juraților îl avea în frunte pe Alexandru Vasilco, iar informațiile asupra derulării procesului erau oferite românilor de pretutindeni prin gazetele locale „Czernowitzer Zeitung” și „Bukovina”. În debutul procesului, instanța procedea la audierea martorilor și cere procurorului de caz prezentarea rechizitoriului în care termenul „detrunchiat”, folosit în telegrama de condoleanțe, este interpretat ca fiind sinonim cu „doborât cu forță”, ceea ce ar fi echivalat cu accețiunea potrivit căreia încorporarea Bucovinei la Austria este „un act brutal și urâcios al guvernului austriac” [Morariu, 1998: 29]. În consecință, procurorul consideră că acuzații au comis „crima

tulburării liniștei publice, care conform art. 65, al.a, al codului penal o pedepsește cu temniță grea de 1 până la 5 ani.” [Morariu, 1998: 29]

Într-o convingătoare și excepțională pledoarie, avocatul apărării, dr. Iosif Rott, șeful germanilor liberali, desființează toate capetele de acuzare formulate de procuror, dizolvând „întreaga construcție juridică a acuzării” [Popa, 2008: 91], ilustrând faptul că Bucovina a fost parte a Moldovei, iar domnitorul Ghica-Vodă fusese decapitat de turci, așadar niște realități evidente. Și cum manifestările simțămintelor naționale ale italienilor din Trentino, reuniți la adunările din Italia, sau ale cehilor din Boemia, participanți la Congresul panslavist de la Moscova și care aveau un intens frenetism nu au fost considerate ilegitime, se cuvine ca în cazul celor cinci suflete nevinovate să se ceară achitarea, în acord cu această solicitare fiind și ceilalți doi avocați, Atlas și Tabora. În concluzie, pledantul și-a manifestat cu rafinament convingerea că bucovinenii cei tineri sunt educați și au un atașament destul de puternic pentru conducerea imperială, încât „o extravaganță atât de neînsemnată să-i aducă vreo stricăciune” [Morariu, 1998: 35].

Un sfert de oră au durat dezbaterile, după care președintele colegiului juraților a anunțat verdictul de achitare cu unanimitate de voturi, respectiv doisprezece. „Sala izbucni în urale”, intonând *Deșteaptă-te române*” [Nistor, 1991: 245].

Un final totuși fericit pentru un destin nefericit al școlii în care s-a conturat destinul națiunii române, prefigurându-se viitorul acesteia printr-o atentă cultivare a mândriei, a conștiinței românești, precum și a demnității ființei acestui neam.

V. Preotul Constantin Morariu

În identificarea profilului moral al memorialistului, am considerat oportună în cercetarea noastră inițierea unor demersuri de analiză a aspectelor din viața preoțimii bucovinene în spațiul delimitat temporal între 1775-1918 și care ilustrează tendința de divizare a reprezentanților bisericii pe motive lingvistice și de naționalitate.

Expresia unei vieți pilduitoare în slujba generozității umane, a blândeții creștinești, a bunătații și a celorlalte virtuți creștine pe care le-a cultivat cu înțelepciune, misiunea de preot sau de apostol al neamului a fost pentru omul Constantin Morariu una de sublime eforturi pentru ridicarea făpturii lui Dumnezeu peste lume. Prezentat de Vasile Loichița, în cuvinte prețioase, ca: „Luptător naționalist înflăcărat și ireductibil în zile când jugul străin și apăsător ne cotropia viața românească până la desființare.” [Loichița, 1927: 66], preotul Constantin Morariu a rezistat cu stoicism încercărilor aspre și vicisitudinilor vieții, stând ca o stâncă de neclintit în apărarea drepturilor poporului pe care l-a păstorit.

Peste darurile cu care a fost înzestrat acest iscusit învățător și îndrumător al bucovinenilor urgisiți de nemiloase vremuri s-a așezat cel mai vrednic dar cu care a fost înzestrat de Dumnezeu, acela de smerit slujitor al crucii lui Hristos. Despre acest aspect, presa vremii notează: „În toată puterea cuvântului și în toată viața sa, nu al vorbelor, ci al faptelor, om și preot a fost părintele Constantin Morariu.” [Loichița, 1927: 66]

Prima piatră de încercare în misiunea de preot a fost comuna rutenizată Toporăuți unde, timp de opt ani, din 1878 până în 1886 a fost păstorul a peste cinci mii de suflete, în baza unui decret imperial, din 17/29 octombrie 1878, prin care a fost instalat ca preot auxiliar pe lângă parohul Kalinowski. Pentru binele obștesc al neamului său românesc și al bisericii sale, înfruntând atitudinea ostilă a preotului rutean Kalinowski, care i-a interzis predarea, timp de un an, a religiei și predica la slujbe pe motiv că nu cunoștea limba ruteană, acest luminat apostol luptă din răsuputeri pentru reaşezarea limbii române în matca ei firească. Cu niște enoriași pe care „i-a înecat potopul slavismului” [Morariu, 1998: 38],

tânărul preot încearcă să-i atragă pe calea deșteptării naționale, înființând pentru aceștia o societate de lectură.

Văzând că „pe ruinele limbii noastre slavismul se lățește în mod îngrozitor” [Morariu, 1998: 57], a devenit un luptător activ contra prigonirii limbii române prin intensiva activitate publicistică în „Revista politică” din Suceava, îndemnând cu vehemență la păstrarea acesteia „prin dreptul împăratec din art.19 al legii din 21 Decembrie 1877.” [Morariu, 1998: 67]

Pentru preotul Constantin Morariu, a cărui activitate s-a desfășurat sub zodia unei acute tendințe de deznăționalizare, devotamentul, virtutea, păstrarea nealterată a limbii și a tradițiilor culturale au reprezentat preocupări pentru un viitor mai bun al românilor bucovineni, scopul fiind formulat de autor cât se poate de limpede: „ca să ne putem ține în luptă cu aceste nații, trebuie să păzim limba [...], iar copiilor noștri să le dăm trei lucruri: școală, școală și iarăși școală.” [Morariu, 1998: 50]. În cea mai frumoasă înfățișare a sufletului său iubitor de neam și de țară se arată atunci când adresează enoriașilor îndemnuri pilduitoare: „Viața voastră, fraților, este așadar limba românească, pământul românesc și școala românească. Păziți acestea trei odoare cu muncă și trezire necurmată și Dumnezeu va fi cu voi!” [Morariu, 1998: 48]

Pe fondul unor probleme grave de sănătate, generate de condițiile nefavorabile din casa parohială sau „zemnicul din Toporăuți” [Morariu, 1998: 38] cum numește autorul acel spațiu, se ivește oportunitatea unui transfer la biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți, în 1878. În acest lăcaș de cult își desfășoară profesiunea de credință timp de zece ani, sprijinit îndeaproape de eruditul său unchi, mitropolitul Silvestru, fiul preotului Andrei Morariu din Mitocul Dragomirnei, cel care a sprijinit românismul din Bucovina și prin răsunătoarele intervenții legate de legea cultelor și învățământul public și care, într-una dintre confesiunile sale, mărturisea: „Biserica a fost pururea limanul naționalității, iar naționalitatea română a fost sprijinul ortodoxiei.” [Nistor, 1991: 269]. Dacă nu ar fi fost un sprijin suficient de puternic în Bucovina, așa cum aprecia istoricul literar Ion Nistor: „confesionalismul unit din Galiția și rutenismul cuprindeau de mult țara” [Nistor, 1991: 269].

Cât a păstorit la parohia din suburbia Clocucica, acest ctitor al vieții sufletești a îndeplinit un apostolat pentru Hristos și pentru neamul său cu toată convingerea și avântul unui misionar. Prin biserică și-a împlinit chemarea, strivind nedreptatea, biruind răul, înlăturând greșeala și readucând omul pe calea dumnezeirii.

Cu toate dificultățile întâmpinate cu „bieții clocucicani ce păreau a fi ca sălbăticiți”, iar „lupta pentru purificarea graiului lor era uneori istovitoare” [Morariu, 1998: 54], a crezut întotdeauna în izbândă, idee care a aprins mult timp spirite alese întru înălțarea neamului bucovinean. Așa cum nota Calendarul „Glasul Bucovinei” „Dacă după o stăpânire străină atât de îndelungată, caracterul românesc s-a păstrat atât de pronunțat în împrejurări nefavorabile cunoscute, atunci credem că nu poate fi nici o îndoială că această populație este românească în miezul și sufletul ei.” [Tcaciuc, 1927: 58] Cuvinte de înălțătoare vibrație patriotică, în opinia noastră.

Ușor se poate vedea, așadar, că părintele Morariu este unul dintre „pușinii luptători cu condeiul” [Voevidca, 1926: 83] și care inițiază, în perioada cât s-a aflat în capitala Bucovinei (1886-1896), ample acțiuni care interesau întreaga comunitate. Astfel, în Clocucica ia ființă o societate de lectură, care încearcă să cultive nevoia de autodefinire și de valorizare a limbii pur românești, iar filiala Societății Doamnelor Române avea drept scop eliminarea germenilor destrămării familiilor prin cultivarea acelor valori și virtuți creștine, aducându-se în fiecare duminică, după Sf. Liturghie acei „trăitori în concubinaj pentru a-i cerceta și îndruma pe calea legii” [Morariu, 1998: 56]. Apoi, prin stăruințele

venerabilului profesor I. G. Sbiera se înființează prima societate a meseriașilor români din Bucovina, iar preotul, în calitate de membru ales, prezintă lucrarea „Istoricul școlilor populare din Bucovina (1774-1888)”, stârnind entuziasm, admirație și emoție curgătoare, secretarul Societății, D. Socolean, sărutându-l „plângând” și îndemnându-l „să scrie numai lucruri de acestea” [Morariu, 1998: 55].

Să mai spunem și că prin acea desăvârșită alcătuire sufletească, acest iscusit îndrumător și povățuitor a reușit, la rugămintea învățătorului Alexandru Cantemir, să îndemne, prin predici, prezența copiilor la școală, fiind plăcut surprins de mărturisirea învățătorului cum că niciodată n-a fost „școala așa de plină de românași ca acum” [Morariu, 1998: 56]. Oricum, pentru preotul Morariu, această perioadă prolifică în toate planurile vieții culturale are consecințe nefaste asupra vieții profesionale, fiind „exilat” din Cernăuți, îndepărtat în mod abuziv prin uneltirile puse la cale de preotul rutean Cornel Bredzan din Cernăuți, urmate de discreditarea calităților sale de misionar, pusă la cale de unul dintre marii ierarhi ai bisericii ortodoxe, cavalerul Reus-Mârza. La toate acestea se adaugă zbciumatul destin al celei mai bune gazete a acelor vremuri, „Deșteptarea”, care a revoluționat întreaga suflare românească și al cărei membru fondator era însuși preotul Morariu.

Odată cu „exilul” său în Pătrăuți se conturează cea mai frumoasă pregătire a lumii creștine pentru „viața în lumină” [Câdea, 1928: 46]. Despre oamenii care-i căutau învățăturile cu sufletul vibrând de ecoul sfaturilor apostolice, Vasile Loichița mărturisește în „Junimea literară” că „se suiau la Pătrăuți ca la un loc de închinare, ca să-și descopere creștetul cu evlavie pentru binecuvântare, în fața aceluia preot al lui Dumnezeu și al Neamului.” [Loichița, 1927: 68] Neclintit în credința lui înaltă, se pregătește să o ia de la capăt, pe calea luminii, cu același entuziasm și curaj. În acest sens, acesta notează în cartea sa că: „În noul post, grija cea mai mare mi-a fost să gândesc și să muncesc pentru binele obștesc al păstorilor mei”. El a fost conștient până la capătul existenței sale că: „Toate bucuriile din sufletul meu rămâneau în umbră, în fața bucuriei ce o simțeam pe urma vreunui bine asigurat pentru frații mei sufletești.” [Morariu, 1998: 127]

O radiografie a comunei pe care a păstorit-o mai bine de 20 de ani o găsim în lucrarea *Binele nostru obștesc*, o monografie a comunei Pătrăuți pe Suceava, din 1908 și în Condica cronică a parohiei. La Pătrăuți s-a ocupat intensiv cu munca național-religioasă, convins fiind că „un neam, un popor sau o nație poate ajunge la dezvoltarea ideală a vieții sale numai pe temeiul conștiinței celei mai curate despre adevărurile cele sfinte și veșnice ale legii și moralei creștine.” [Morariu, 1998: 126] În acel Pătrăuți al exilului său, acest slujitor al dreptății și adevărului a întemeiat, vreme de aproape două decenii, așa cum consemna „Junimea Literară” „cea mai reală școală de naționalism și cel mai frumos altar de slujire a lui Dumnezeu” [Loichița, 1927: 68].

Cu opera *Virtutea creștină*, Tom II. *Virtuțile cardinale* (1907), urmată de *Virtutea blândeței creștinești* (1924a) și *Virtutea adevărului creștinesc* (1925), autorul aduce în casele enoriașilor săi acea fâșie de lumină spre a le arăta calea mântuirii și izbăvirea prin credința în Dumnezeu, veniturile provenite din vânzarea primei publicații fiind sursa întemeierii *Institutului Biblic de la Suceava*, în 1909. În publicația *Citiți, citiți ce poate credința în Dumnezeu!* se ilustrează valoarea credinței ca putere supremă a sufletului, izbândă virtuală și temelie a evoluției spirituale a individualității umane. În 1910 publică lucrarea „Dumnezeu, lumea și omul”, apoi „Sfaturi pentru tineret” (1920, în lucrare „Foaia diecezană din Caransebeș”), culminând cu „Epistola pentru frați”, publicată în 1914, tot în *Foaia diecezană din Caransebeș*.

S-a implicat în „tipărirea de cărți de propagandă morală religioasă” [Morariu, 1998: 137], această activitate fiind expresia pilduitoare a celui care a propovăduit neîncetat cuvântul Evangheliei, socotind că acesta a fost rostul său în existența lui ca parte a unui timp de istorie

și memorie. Și ce cuvinte l-ar putea caracteriza mai bine decât evanghelică sa mărturisire: „Mulțumesc celui care m-a întărit, lui Hristos Iisus Domnul, că m-a socotit credincios, punându-mă spre slujire.” [Morariu, 1998: 46] În statornicia credinței sale, acest apostol al neamului a avut în permanență conștiința trează în așteptarea clipei în care Dreptul Judecător îi va aduce răsplătă cununa dreptății pentru toate binefacerile săvârșite în numele Domnului, pentru binele neamului românesc, așa cum o sugerează versurile din poezia *Eu nu știu cum... puțin știu... dară mă mângâie*. „Eu nu știu cum El îmi gătește/ Un loc în lumina cerească/ Și ce bucurii sunt menite/ Viața de veci să-ndulcească.” [Morariu, 1927: 68]

VI. Concluzii

Cu părintele Constantin Morariu și mai ales cu memoriile sale dispunem de o valoroasă restituție care privește românismul bucovinean în circumstanțe de o dramatică și semnificativă expresie. Am considerat că faptele, ca și împrejurările reprezentate au o valoare documentară incontestabilă și meritau să fie readuse în actualitate prin această analiză de rigoare, având caracter recuperator.

Cu și prin acest memorialist cu nume de rezonanță în istoria Bucovinei, am inițiat o firească pătrundere în cursul vieții bucovinenilor luptători pentru păstrarea rădăcinilor identității naționale românești, promovarea culturii naționale și păstrarea nealterată a limbii și a obiceiurilor străbune. În definitiv, o cunoaștere și o (re)cunoaștere a autenticului spirit bucovinean în confruntarea cu memoria și istoria timpului căruia i-a aparținut sufletește.

BIBLIOGRAFIE

Din opera autorului:

- Morariu, 1889: Constantin Morariu, *Din istoricul școlii reale greco- (adevă „ortodox-”) orientale din Cernăuți*, Cernăuți, 1889, p. 14.
- Morariu, 1894: Constantin Morariu, *Părți din istoria românilor bucovineni*, Broșura II, Cernăuți, 1894, p. 50.
- Morariu, 1896: Constantin Morariu, *Câteva cuvinte despre folosul limbii românești*, Cernăuți, 1896, p. 78.
- Morariu, 1907: Constantin Morariu, *Virtutea creștină*, Tom II. *Virtuțile Cardinale*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1907.
- Morariu, 1924a: Constantin Morariu, *Virtutea blândeței creștinești*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1924.
- Morariu, 1924b: Constantin Morariu, *Versuri originale și traduse de preotul Constantin Morariu*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1924.
- Morariu, 1925: Constantin Morariu, *Virtutea adevărului creștinesc*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1925.
- Morariu, 1932: Constantin Morariu, în *Făt-Frumos*, VII, 1932, p. 237.
- Morariu, 1998: Constantin Morariu, *Cursul vieții mele. Memorii*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998, p. 118.

Reviste:

- Calendarul Glasul Bucovinei*, 1927: *Calendarul Glasul Bucovinei*, anul al VIII-lea, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, martie-aprilie 1927, p. 58, 67.
- Deșteptarea*, 1907: *Deșteptarea*, anul I, nr. 1, Cernăuți, 5 nov. 1907, p. 2.
- Deșteptarea*, 1907: *Deșteptarea*, nr. 2, Cernăuți, 1907, p. 2.
- Deșteptarea*, 1893: *Deșteptarea*, nr. 1, Cernăuți, 1893, p. 6.
- Deșteptarea*, 1896: *Deșteptarea*, nr. 17, Cernăuți, 1896, p. 123.

Bibliografie critică:

- Bejinariu, 2011: Petru Bejinariu, *Istorie și identitate*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2011.
- Cândea, 1928: Radu Cândea, „Preotul Constantin Morariu”, în „Calendarul Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1928, p. 46.
- Diaconu, 1999: Mircea A. Diaconu, *Mișcarea Iconar. Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Iași, Editura Timpul, 1999.
- Diaconu, 2011: Mircea A. Diaconu, *Studii bucovinene*, Colecția Opera Omnia, Iași, Editura Tipo Moldova, 2011.
- Grigorovici, 2006: Radu Grigorovici, *Bucovina între milenii. Studii și documente*, București, Editura Academiei Române, 2006.
- Grigorovici, 2011: Radu Grigorovici, *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și etnografice*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 2011.
- Iacobescu 1993: Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, Vol. I (1174-1862), București, Editura Academiei Române, 1993.
- Iacobescu, 2017: Mihai Iacobescu, *Serisori din Bucovina*, Iași, Editura Junimea, 2017, p. 385.
- Iorga, 1938: Nicolae Iorga, *Românismul în trecutul Bucovinei*, București, Tipografia „Datina românească”, 1938, p. 86-87.
- Iroaie, 1928: Petru Iroaie, „Poezia lui Constantin Morariu”, în „Calendarul „Glasul Bucovinei”, nr. 9, 1928, p. 139.
- Iroaie, 1937: Petru Iroaie, „Poezia lui Constantin Morariu. Un deceniu de la moartea scriitorului”, în „Junimea literară”, Cernăuți, an XXVI, nr. 1-9, august-septembrie 1937.
- Loichița, 1927: Vasile Loichița, „Preotul Constantin Morariu”, în „Junimea Literară”, Cernăuți, an XVI, nr. 3-4, martie-aprilie 1927.
- Loghin, 1924: Constantin Loghin, *Scriitori bucovineni. Antologie*, București, Tipografia „Reforma socială”, 1924.
- Loghin, 1926: Constantin Loghin, *Istoria literaturii române*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1926.
- Loghin, 1996: Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 1996.
- Nistor, 1991: Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura „Humanitas”, 1991, p. 229.
- Nistor, 2000: Ion, I. Nistor, *Amintiri bucovinene din vremea Unirii*, Iași, Editura ALFA, 2000.
- Popa, 2008: Anghel Popa, *Societatea Academică Arboreasa din Cernăuți. 1855-1877*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2008.
- Purici, 1998: Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775-1861*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998.
- Tofan, 1991: George Tofan, „Noi și Ei” [Noi= Românii bucovineni, Ei=frații din România], în „Junimea Literară”, Cernăuți, an VIII, Nr. 7-9, 1911, p. 109-113 și în *Antologia scrisului bucovinean până la Unire*, vol. II, *Proză*, Cernăuți, Editura Mitropolitul Silvestru, 1991, p. 167.
- Voevidca, 1926: George Voevidca, „Pe marginea actualității. După o citire din scrierile preotului Constantin Morariu”, în „Calendarul Glasul Bucovinei”, Cernăuți, an VII, 1926, p. 83.